

УДК 336.76

Труш І.Є., старший викладач кафедри

обліку і аудиту

Львівська державна фінансова академія

СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА ЇХ МІНІМІЗАЦІЯ

Розглянуто види оцінки та управління кредитним ризиком у вітчизняній та зарубіжній банківській практиці та можливість їхнього ефективного використання в кредитній системі України. Визначено переваги скорингової системи банківського споживчого кредитування; найпоширеніші види кредитного скорингу, які можна застосовувати в Україні. Розглянуто страхування, як один із методів мінімізації ризиків банківського споживчого кредитування, який використовується банками різних країн. А також продаж кредитів, як один з найпоширеніших способів захисту споживчого кредитного ризику в країнах з ринковою економікою.

Ключові слова: кредитний ризик, банківське кредитування, споживчий кредит, механізм кредитування.

Trush I.

MODERN METHODS OF MANAGEMENT OF THE BANK CONSUMER CREDITING RISKS AND THEIR MINIMIZATION

The types of estimation and management a credit risk in domestic and foreign bank practice and possibility of their effective use are examined in the credit system of Ukraine. Advantages scoring system of bank consumer loans, the most common types of credit scoring, which can be used in Ukraine. Insurance is considered as one of the ways to minimize the risks of bank consumer loans used by banks in different countries. As well as selling loans as one of the most common ways to protect consumer credit risk in market economies.

Keyword: credit risk, bank crediting, consumer credit, mechanism of crediting.

Труш І.Є.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ БАНКОВСКОГО ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ И ИХ МИНИМИЗАЦИЯ

Рассмотрены виды оценки и управления кредитным риском в отечественной и зарубежной банковской практике и возможность их эффективного использования в кредитной системе Украины. Определены преимущества скоринговой системы банковского потребительского кредитования, распространенные виды кредитного скоринга, которые можно применять в Украине. Рассмотрены страхования, как один из методов минимизации рисков банковского потребительского кредитования, который используется банками разных стран. А также продажа кредитов, как один из самых распространенных способов защиты потребительского кредитного риска в странах с рыночной экономикой.

Ключевые слова: кредитный риск, банковское кредитование, потребительский кредит, механизм кредитования.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Необхідною умовою стабільного функціонування всієї банківської системи та забезпечення економічного зростання в сучасних умовах є розвиток банківського кредитування. Оскільки в Україні більшість населення не спроможна купувати товари тривалого використання за рахунок власних доходів, а українські банки опинилися в умовах жорсткої конкуренції як з боку іноземних, так і вітчизняних банків, найактуальнішою потребою постає вироблення принципів розширення сфери і вдосконалення механізмів кредитування, в тому числі споживчого.

Останнім часом в Україні спостерігається певний бум банківського споживчого кредитування. При цьому відбувається зростання не лише абсолютних величин кредитів,

наданих банкам фізичним особам, а й питомої ваги споживчих кредитів у загальній сумі банківських кредитів. Це свідчить про позитивні тенденції банківського споживчого кредитування. Разом з тим необхідно зазначити, що останнім часом вітчизняні банки зіткнулись із проблемою неповернення населенням отриманих кредитів. Тому важливість створення в банку якісно структурованої та незалежної системи управління ризиками у світлі ускладнення банківських продуктів, а також сучасних кризових явищ у фінансовій сфері не потребує особливого обґрунтування. Відсутність ефективної системи управління ризиками може в кінцевому результаті привести банк до виникнення значних проблем. Окремий недооцінений банківський ризик перетворюється в ризик структурний та завдає збитки цілому банку. Однак, необхідно зрозуміти, що повністю уникнути ризиків у банківській діяльності неможливо, а тому мета процесу управління ризиками в банку полягає не в повному їх уникненні, а в обмеженні та мінімізації їх впливу.

Сучасні тенденції розвитку кредитного сектора економіки змушують українських аналітиків банківської справи і безпосередньо банкірів виявляти інтерес до моделей оцінки кредитного ризику і методів його управління.

Ось чому важливим є у сьогоднішній день дослідити й об'єктивно охарактеризувати найкращі види оцінки та управління кредитним ризиком у вітчизняній та зарубіжній банківській практиці, розглянути можливість їхнього ефективного використання в кредитній системі України.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання, що стосуються методів управління ризиками банківського споживчого кредитування та їх мінімізації висвітлюються у працях таких вчених, як О. Бутенка, Н. Версаля, С. Олексієнка, М. Грачева, В. Денисенка, Л. Кабанова, О. Лаврушина, С. Лаптева, О. Любунь, М. Івченка, М. Грушка та ін..

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є розглянути сучасні методи управління ризиками банківського споживчого кредитування та їх мінімізація

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У вітчизняній та зарубіжній практиці під кредитним ризиком розуміється можливе зниження прибутку банку або втрата частини акціонерного капіталу в результаті нездатності позичальника погашати й обслуговувати отриманий кредит.

Своєю чергою, споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору. Об'єктом кредитування може бути практично кожний предмет споживання (товар або послуга). Кредитують купівлю житла, побутової і оргтехніки, автомобілів, оплату навчання, відпочинку, лікування, проведення ремонту квартир і будинків [10].

Оскільки теорія і практика підтверджують, що ризик є неминучим чинником банківської діяльності, то важливим у діяльності будь-якого комерційного банку є вміння управляти ризиками. Зазначимо, що управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, проводить оцінку їх величин, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків [1].

Зарубіжні банки для оцінки ризику банківського споживчого кредитування застосовують спеціальні методики кредитного рейтингу, що становлять сукупність оцінних параметрів кредитоспроможності позичальника. Для них характерна комплексність і порівнянність усієї палітри факторів кредитного ризику.

Набув поширення у багатьох банках країн метод, заснований на бальній оцінці позичальника. Критерії, згідно яких проводиться оцінка позичальника, чітко індивідуальні для кожного банку, базуються на його практичному досвіді і періодично переглядаються [5].

Наприклад, англійські клірингові банки здійснюють оцінку потенційного ризику

неплатежу по кредиту із використанням методик “PARSEL” і “CAMPARI” [4].

Згідно методики “PARSEL”, P (Person) - інформація про персону потенційного позичальника, його репутація; A (Amount) - обґрунтування суми затребуваного кредиту; R(Repayment) - можливість погашення; S (Security) - оцінка забезпечення; E (Expediency) - доцільність кредиту; R (Remuneration) - винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту.

В свою чергу методика “CAMPARI” більш розширена в системі оцінки: C (Character) - репутація позичальника; A (Ability) - оцінка бізнесу позичальника; M (Means) - аналіз необхідності звертання за позичкою; P (Purpose) - ціль кредиту; A (Amount) - обґрунтування мети кредиту; R(Repayment) - можливість погашення; I (Insurance) - спосіб страхування кредитного ризику.

Останнім часом в банках розроблюються методи оцінки якості потенційних позичальників за допомогою різного роду статистичних моделей. Їх мета полягає в тому, щоб розробити стандартні підходи для об'єктивної характеристики позичальників, знайти числові критерії для розділу майбутніх клієнтів на підставі наданих ними матеріалів на надійних та ненадійних, підтверджених ризику банкрутства і тих, для кого небезпека банкрутства малоімовірна.

Прикладом такої “класифікаційної моделі” може бути “модель Зета” (Zeta model), що розроблена групою американських економістів та застосовується банками при кредитному аналізі. Модель призначена для оцінки ймовірності банкрутства ділової фірми. Значення ключового параметру “Z” визначається за допомогою рівняння, змінні якого відображають деякі ключові характеристики аналізу фірми - її ліквідність, швидкість обігу капіталу і т.д. Якщо для даної фірми коефіцієнт перевищує підготовлену порогову величину, то фірма зараховується до розряду надійних, якщо ж отриманий коефіцієнт нижче критичної величини, то згідно моделі фінансовий стан такого підприємства підозрілий і надавати кредит йому не рекомендується [2].

У зарубіжній банківській практиці найбільш поширеним методом оцінки ризиків споживчого кредитування є скоринг (або скоринг-система). Скоринг – це математична модель у вигляді зваженої суми певних характеристик, за допомогою якої на основі минулого досвіду банк намагається з'ясувати ймовірність того, що конкретний позичальник не поверне вчасно кредит. Основний принцип про побудові скорингової системи є припущення, що майбутній клієнт комерційного банку буде вести себе так, як існуючий клієнт.

Техніка кредитного скорингу була вперше запропонована американським економістом Д. Дюраном для відбору позичальників за споживчим кредитом. Дюран відмічав, що виведена ним формула “може допомогти кредитному робітнику легко і швидко оцінити якість звичайного претендента на позику” [3].

Метод скорингу дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит в присутності клієнта. При аналізі ділових позик також застосовуються різні прийоми кредитного скорингу - від найпростіших формул до складних математичних моделей.

До найпоширеніших видів скорингу, які вже встигли себе виправдати та є безпомилковими, які можна застосувати в Україні можна назвати такі:

- 1) фродовий скоринг – система, спрямована на боротьбу з клієнтами комерційного банку, які не повертають кредит;
- 2) експертний скоринг – система, яка була побудована експертним шляхом для більш якісного оцінювання клієнтів до прийняття рішення;
- 3) поведінковий скоринг – система, розрахована на оцінювання подальшої поведінки вже існуючих клієнтів;
- 4) аплікативний скоринг – система, розрахована на оцінювання клієнтів під час заповнення анкети;

5) статистичний скоринг – скоринг, який можна побудувати лише за умов наявності значного масиву даних, з метою отримання прогнозів на майбутнє.

Варто зазначити, що у банківській системі України більша кількість перерахованих вище видів скорингу на сьогодні взагалі не використовується, оскільки банківський сектор нашої країни слабо розвинений порівняно з іншими передовими країнами. Але є всі передумови, щоб запровадити його на майбутнє.

Відзначимо переваги скорингової системи, до яких відносять наступні:

- зниження рівня неповернення кредитів;
- швидкість розгляду кредитних заявок;
- можливість ефективного управління кредитним портфелем;
 - відсутність необхідності довготривалого процесу навчання персоналу.

Відзначимо і те, що скоринг є одним з найуспішніших прикладів використання математичних і статистичних методів у бізнесі [10].

На нашу думку, у зв'язку із швидким ростом кредитного ринку України та ризиків, пов'язаних із кредитним бізнесом, методика скорингу стає вкрай необхідною для українських банків.

Оскільки вітчизняні банки зіткнулись із проблемою неповернення населенням отриманих кредитів, то це підкреслює важливість розробки методик оцінки кредитоспроможності фізичних осіб і ризику банків при наданні споживчих кредитів. Отже, комерційним банкам України необхідно приділити пильну увагу шліфуванню внутрішньобанківських процесів, скоринговим процедурам, які помітно спростять оцінку потенційного позичальника за умов споживчого кредитування, оскільки використання комерційними банками України системи скорингу в процесі споживчого кредитування дозволить удосконалити свою діяльність і покращити обслуговування клієнтів.

У практиці більшості американських банків для оцінки позичальника використовують «правило п'яťох сі»:

- 1 C (customer's character - характер позичальника) - репутація позичальника, ступінь відповідальності, готовність і бажання сплатити борг;
- 2 C (capacity to pay - фінансові можливості) - припускає ретельний аналіз доходів і витрат позичальника і перспективи їхнього розвитку в майбутньому;
- 3 C (capital) - капітал, майно;
- 4 C (collateral) - забезпечення позики, достатність, якість і ступінь реалізовуваної застави у випадку непогашення позички;
- 5 C (current business conditions and goodwill - загальні економічні умови) - визначають діловий клімат у країні і впливають на становище банку і позичальника.

Перераховані критерії «сі» іноді доповнюють шостим критерієм - 6 C (control) - моніторинг законодавчих основ діяльності позичальника і відповідність його стандартам банку.

Ще один метод мінімізації ризиків банківського споживчого кредитування, який використовується банками країн та вимагає достовірної інформації про позичальника - це страхування. В закордонній практиці кредитне страхування вперше набуло розвитку в Європі після першої світової війни. В наш час страхуванням кредитних ризиків в основному займаються спеціалізовані страхові компанії. Прийняття банківського споживчого кредитування ризику головним чином пов'язане з формуванням бази даних про фінансовий стан потенційних клієнтів. Постачальниками такої інформації є банки. Серед страхових компаній, що займаються страхуванням кредитів, широко практикується обмін інформацією.

Оптимально використовуючи дані методики, зарубіжні банки мінімізують кредитний ризик, чітко організують кредитний процес, домагаючись найкращої якості кредитного портфеля.

Потрібно також відмітити, що дуже поширеним в країнах з ринковою економікою є

такий спосіб захисту від споживчого кредитного ризику, як продаж кредитів. Банк, виходячи з проведеної ним оцінки кредитного портфеля, може продати певну частину наданих кредитів іншим інвесторам. За рахунок цієї операції банк має змогу повністю або частково повернути кошти, що були спрямовані у кредитні вкладення. Ефект від здійснення таких операцій багатобічний. По-перше, за рахунок продажу активів з низькою прибутковістю звільняються ресурси для фінансування більш прибуткових активів; по-друге, продаж активів уповільнює зростання банківських активів, що допомагає керівництву банку досягти кращого балансу між збільшенням банківського капіталу та ризиком, пов'язаним із кредитуванням; по-третє, таким чином зменшуються статті балансу банку, що характеризують його діяльність не з кращого боку.

Щодо техніки здійснення продажу кредитів, то банк-продавець у деяких випадках може зберігати за собою права з обслуговування боргу. Кредити продаються за ціною, нижчою за їх номінальну вартість. Наприклад, на одному з найбільших ринків перепродажу кредитів, що належить країнам "третього світу", кредитні борги Аргентини, Бразилії, Мексики, Перу, Філіппін, інших країн часто продаються у співвідношенні до номінальної вартості: 5 центів за 1 долар. Більшість цих кредитів купуються пакетами в мільйони доларів банками та корпораціями, що мають досвід роботи в країні-боржнику. При цьому, якщо економічний стан у такій країні покращується, покупці кредитів отримують значні прибутки, а в негативному випадку збитки за такими кредитами є значно меншими, ніж при їх безпосередньому наданні [7].

Однією із поширених у деяких країнах форм продажу банками своїх кредитних вкладень є так звана сек'юритизація кредитів. При здійсненні сек'юритизації банк пропонує для продажу не самі кредити, а цінні папери (фінансові вимоги), які були випущені під ці кредити. Трансформація позик у цінні папери дозволяє банку вивести з балансу частину ризикованих активів. По мірі того, як позичальники сплачують ці активи (повертають суму основного боргу та нараховані відсотки), потік доходів спрямовується до власників цінних паперів.

Кількість і обсяги проблемних кредитів можуть бути значно зменшені у разі застосування універсального методу розрахунку обсягу кредиту, що широко застосовується в західній банківській практиці. Зміст його полягає в тому, що видається лише частина загальної величини позички. Інша ж частина (у процентах до визначеного обсягу кредиту) банком не кредитується, а її сума визначається банком на підставі оцінки ризику конкретної операції.

Банки при оцінці кредитних ризиків по виданих позичках застосовують кредитний класифікатор, відповідно до якого кредити групуються в ризикові класи: 1) кредити із мінімальним ризиком; 2) кредити із підвищеним ризиком; 3) кредити із граничним ризиком; 4) нетипові кредити (надані як виняток з правил).

Предметом досконального аналізу для американських комерційних банків слугують чинники, які сформувалися під впливом несприятливих економічних умов, тобто група чинників, незалежна від діяльності банку: недосконалий менеджмент, неадекватний первісний капітал фірми, високий рівень фінансового коефіцієнта і коефіцієнта поточних витрат, високі темпи росту реалізовано: продукції, конкуренція, економічний спад.

У цьому аспекті цікавим є досвід зарубіжного банківського сектора із залучення до оцінки кредитного ризику незалежних рейтингових агентств. Рейтингове агентство має у своєму розпорядженні великий об'єм інформації і досвід створення неупереджених оцінок для всіх можливих варіантів ситуацій, у нього відсутня будь-яка зацікавленість, крім формування достовірної оцінки кредитного ризику банку [9].

Отже, вважаємо, що в Україні необхідно заохочувати до створення рейтингових агентств, тому що їхня діяльність буде сприяти зниженню кредитних ризиків банків і підвищувати надійність банківської системи України в цілому. На жаль, у даний час в Україні відсутня якісна статистична база даних по позичальниках, дотепер не діють

кредитні бюро. Українські банки змушені спиратися на власні методики оцінки кредитного ризику, брати на себе всю вагу кредитного ризику. Найкращий варіант, і це найпоширеніша українська практика, кредитування юридичних осіб під заставу їхнього майна.

На нашу, думку, використання українськими банками зарубіжного досвіду в удосконаленні управління кредитним ризиком повинне йти і шляхом створення механізму розподілу кредитних ризиків, дія якого полягає в страхуванні від імовірних, небажаних відхилень фактичних результатів від прогнозованих за допомогою таких фінансових інструментів, як кредитні деривативи, емісія цінних паперів, сек'юритизація активів, реструктуризація кредитних портфелів.

Також в Україні на сучасному етапі актуальним стає завдання інтеграції великої кількості методів управління ризиками банківського споживчого кредитування в єдину методологію контролю й обмеження ризиків на консолідованій основі щодо вітчизняних умов і у відповідності зі стандартами Базельського комітету.

Висновки. Отже, результативність управління кредитними ризиками в банківському секторі економіки України повинна ґрунтуватися, насамперед, на інституціональних принципах організації банківської справи. Особливу увагу, в аспекті мінімізації споживчого кредитного ризику, слід приділяти розвитку та удосконаленню співробітництва банків зі страховими компаніями.

Комерційним банкам також слід більше приділяти уваги питанням оцінки майна, що приймається у заставу. Так більшість проблем, які виникають при реалізації заставленого майна витікають саме з його невірної попередньої оцінки, яка в більшості випадків призводить до того, що витрати по реалізації заставлених цінностей значно перевищують отримані кошти. Для цього можна або створити спеціальний відділ, працівники якого б займалися вирішенням зазначеної проблеми, або налагодити співробітництво зі спеціалізованими товариствами з оцінки майна та агентствами нерухомості.

Вітчизняному банківському секторові необхідно на основі світового банківського досвіду удосконалювати такі методи управління споживчим кредитним ризиком як лімітування, резервування коштів під покриття очікуваних і непередбачених втрат, диверсифікованість, страхування, хеджування, сек'юритизація боргових зобов'язань, умови дострокового стягнення сум тощо.

Використання досвіду іноземних банків дозволить уникнути помилок в оцінці й управлінні кредитним ризиком, створить умови для формування нових організаційних структур (кредитних бюро, рейтингових агентств), які сприятиме оптимізації управління системою кредитних ризиків, буде стимулювати інвесторів розділяти банківські ризики і, разом з тим, дозволить одержувати їм значний прибуток.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 № 212-III зі змінами та доповненнями // zakon1.rada.gov.ua.
2. Бутенко О. Організація регулювання процесів споживчого кредитування у країнах Центральної та Східної Європи / О. Бутенко // Банківська справа. - 2008. - № 1. - С. 18-23.
3. Версаль Н.І., Олексієнко С.М. Кредитні ризики як важлива складова ризиків банківської діяльності // Фінанси України (укр.). - 2002. - № 8. - С. 86-96.
4. Грачева М. Н. Особливості корпоративного управління в банках // Банківський огляд. - 2004.-№9. -С. 43.
5. Денисенко М.П. Грошово-кредитна діяльність банків : Навч. посібник. / М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, Л.М. Худолій та інш. - К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. - 339 с.
6. Лаврушин О.И. Кредит и экономический рост / О.И. Лаврушин // Банковское дело. - № 1. - 2010. - С. 24-27.

7. Лаптев С. М., Денисенко М. П., Кабанов В. Г., Любунь О. С. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід). Київ: ВД "Професіонал", 2004ю - 320 с.
8. Івченко М. Споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні //Економічна правда, № 2, 2010р. – С. 6-8.
9. Інтеграційні процеси та розвиток фінансової системи України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 - 30 листопада 2007 року). - Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., 2007. -224 с.
10. Система банківського менеджменту: Навч. посібник / А.Т. Головка, В.І. Грушко, М.П. Денисенко та ін.; За ред.. О.С. Любунь та В.І. Грушко. – К.: Інкос, 2008. – 480 с.